

Ávarp stjórnarformanns

Árið 2014 var gott rekstrarár fyrir Stapa lífeyrissjóð. Rekstur sjóðsins gekk vel og á það bæði við um almenna starfsemi hans og afkomu.

Lítil verðbólga einkenndi árið, sem hafði jákvæð áhrif á afkomuna. Nafnávöxtun tryggingadeildar á árinu var 7,3% og raunávöxtun 6,2%. Sjóðurinn náði þvíávöxtunarmarkmiðum sínum. Meðalraunávöxtun síðustu fimm ára er 3,6% eða yfir reiknivöxtum sjóðsins. Sjóðurinn býður upp á þrjár sparnaðarleiðir í viðbótarlífeyrissparnaði með mismunandi áhættu og gekkávöxtun safnanna vel á árinu.

Í þessu ávarpi er ætlunin að fjalla fyrst og fremst um þá breytingu sem lögð er til á réttindakerfi sjóðsins. Áður en ég kem að því vil ég þó víkja að samkomulagi sem gert var eftir að síðasta reikningsári lauk. Samkomulagi sem hefur verulega þýðingu fyrir sjóðinn.

Í skýringu 3.2 í ársreikningnum er sagt frá óvissu vegna útkljáðs dómsmáls sjóðsins og Glitnis um afleiðusamninga, kröfur sjóðsins á bankann og mögulega skuldajöfnun. Er skýringin í samræmi við stöðuna eins og hún var þegar ársreikningurinn var afgreiddur af stjórn sjóðsins. Þetta er hins vegar breytt því nú í byrjun apríl náðu sjóðurinn og Glitnir samkomulagi um uppgjör vegna þessa máls. Í samkomulaginu er kröfum Glitnis vegna afleiðusamninga að fullu skuldajafnaðar á móti kröfum sjóðsins á hendur Glitni. Sjóðurinn er því ekki að greiða Glitni neina peninga og enga dráttarvexti. Sá sem hér talar hefur verið talsmaður þess að útkljá slík deilumál fyrir dómstólum. Það hefur hins vegar tekið óheyrilegan tíma að koma þessu málinu í gegnum dómskerfið. Þessar tafir gera það að verkum að dráttarvaxtaáhættan var orðin veruleg ef málið tapast fyrir hæstarétti. Við vorum nokkuð viss um að héraðsdómurinn í málinu hefði ekki verið staðfestur í Hæstarétti. Til þess var hann of gallaður. Það hefur hins vegar sýnt sig að íslenskir dómstólar virðast forðast að taka efnislega afstöðu til viðskipta af þessu tagi og niðurstöður geta verið mjög atvikabundnar. Þetta hefur leitt til þess að mál sem í eðli sínu eru mjög áþekkt hafa fengið gerólíka niðurstöðu fyrir dómstólum. Því var erfitt að gera sér grein fyrir líklegri útkomu. Þegar tekið er tillit til þessa og einnig til dráttavaxtaáhættunnar var það mat stjórnarinnar að réttlæt看legt væri að ganga til samninga. Uppgjörið er mjög í samræmi við það mat sem gengið var út frá við gerð ársreikningsins. Má því

segja að málum sem tengjast hruninu og einhverju skipta sé að fullu lokið. Þetta dregur verulega úr óvissu í bókum sjóðsins.

Víkjum þá að réttindamálunum.

Í kjölfar efnahagshrunsins, sem varð hér á landi 2008, fór tryggingafræðileg staða sjóðsins úr því að vera jákvæð í neikvæða stöðu. Því var ljóst að eignir sjóðsins stóðu ekki undir verðmætum þeirra lífeyrisréttinda sem sjóðfélagar áttu hjá sjóðnum eins og þau höfðu verið reiknuð miðað við gildandi samþykktir. Samkvæmt lögum og samþykktum sjóðsins þarf að leiðrétta slíkan mun með skerðingu réttindanna. Slíkt aðgerð er alltaf bæði sársaukafull og erfið. Reynslan sýnir að lækkanir á réttindum eru félagslega erfiðar og tilhneigingin er að leggja til minni lækkanir en nauðsynlegar eru til að ná fram fullkomnum jöfnuði á milli eigna og skuldbindinga. Hluta af vandanum er því jafnan skotið á frest í þeirri von að ávöxtun í framtíð muni brúa bilið. Slíkt gengur ekki alltaf eftir, auk þess sem það skyldar fólk til að greiða inn í sjóð, sem er með neikvæða stöðu. Nýir iðgjaldagreiðendur eru þannig í raun að niðurgreiða að einhverju leyti eldri réttindi, sem fyrir eru í sjóðnum.

Miklar umræður spunnust, bæði innan sjóðsins og meðal aðildarfélaganna, um með hvaða hætti eignir og skuldbindingar yrðu jafnaðar. Bæði hvernig það væri gert, að hve miklu leyti og hvort það ætti að gerast í einni aðgerð eða í áföngum. Fram komu hugmyndir um að í samþykktir sjóðsins ætti að setja ákvæði þess efnis að hann yrði alltaf núllstilltur á hverjum ársfundi, þannig að aldrei væri um mismun á eignum og skuldbindingum að ræða til lengri tíma. Sjóðfélagar væru því að fá réttindi á hverjum tíma, sem væru í samræmi við eignastöðu sjóðsins. Ljóst var að ef jöfnunin yrði framkvæmd í einu skrefi hefði hún umtalsverð áhrif, ekki síst á hag lífeyrisþega sem farnir væru að lifa á lífeyri sínum og hefðu væntingar um að hann yrði svipaður til framtíðar litið. Um þetta voru því skiptar skoðanir. Niðurstaðan var sú að áfangaskipta leiðréttingunni, auk þess sem ekki var leiðrétt að fullu til að jafna eignir og áfallnar skuldbindingar. Sjóðurinn var því skilinn eftir með mínus sem ekki hefur enn verið að fullu jafnaður.

Þetta leiddi til þess að innan stjórnar sjóðsins fór af stað umræða um hvort núverandi fyrirkomulag væri í raun heppilegt miðað við stöðuna eins og hún er núna og eðli sjóðsins. Stapi er líkt og aðrir almennir lífeyrissjóðir ekki með bakábyrgðaraðila. Þótt ákvæði samþykktu hans tiltaki að fyrir ákveðið iðgjald

fáist tiltekin réttindi, þá eru réttindin í raun aldrei meira virði en eignirnar standa undir á hverjum tíma. Víki verðmæti réttinda í sjóðunum frá verðmæti eigna umfram tiltekin mörk, þá ber að jafna þann mun. Um það eru bæði ákvæði laga og samþykktá sjóðsins skýr. Tillögur um breytingar á réttindum, t.d. um skerðingu ef eignir duga ekki fyrir skuldbindingum, ber að afgreiða í stjórn og á ársfundi. Í raun má þó segja að ársfundur hafi takmarkað vald í þessu efni, þar sem jöfnunin er lögbundin.

Í ljósi þessa ákvað stjórnin, í samvinnu við tryggingastærðfræðing sjóðsins, að kanna hvort ekki mætti breyta réttindakerfinu þannig að meira jafnvægi væri á milli eigna og skuldbindinga á hverjum tíma. Æskilegt væri að slíkt jafnvægi væri innbyggt í kerfið, en ekki þyrftu að koma til sérstakar samþykktir stjórnar eða ársfundar líkt og nú er. Auk markmiða um jafnvægi milli eigna og lífeyrisskuldbindinga vildi stjórnin einnig stefna að kerfi, þar sem sérstaklega yrði hugað að hagsmunum lífeyrisþega, enda væri sá hópur í annarri stöðu en aðrir hagsmunaaðilar í sjóðnum. Lífeyrisþegar eru farnir að lifa af lífeyristekjum sínum og því sérstaklega viðkvæmir fyrir skerðingum. Þá fannst stjórninni mikilvægt að samtryggingareinkennum kerfisins, með ríkulegum áfallatryggingum, væri haldið en kostnaður við þær yrði sýnilegri en nú er.

Í núverandi kerfi ávinnast réttindi í sjóðnum í samræmi við réttindatöflu í samþykktum hans, sem segir til um hvaða réttindi sjóðfélagi ávinnur sér með greiðslu tiltekins iðgjalds. Réttindataflan byggir á lýðfræðilegum forsendum um lífslíkur, örorkutíðni o.s.frv. og því að sjóðurinn nái 3,5% raunávöxtun á starfsævi sjóðfélaga. Verði ávöxtunin önnur víkja verðmæti réttinda frá verðmætum eigna. Þar sem ávöxtun er óviss og sveiflast frá ári til árs verður þarna alltaf nokkur munur á.

Til að ná markmiðinu um meira jafnvægi má breyta kerfinu þannig að réttindi ávinnist í takt við ávöxtun sjóðsins á hverjum tíma, fremur en samkvæmt fyrirfram ákveðinni réttindatöflu. Í slíku kerfi er líklegt að réttindamyndun á starfsævinni verði sveiflukenndari en nú er. Það hefur þó óverulega þýðingu á meðan sjóðfélagi er ekki að nýta sér réttindin. Á hinn bóginn felur það í sér þann ótvíræða kost að eignir duga fyrir þeim „lífeyrisloforðum“ sem eru í sjóðnum á hverjum tíma. Ekki er þá verið að „gefa loforð“ sem lítil innistæða kann að vera fyrir. Jafnframt er ekki verið að krefja fólk um að greiða inn í sjóð sem ekki er í jafnvægi.

Markmiðinu að vernda lífeyrisþega sérstaklega, eftir að taka lífeyris er hafin, má ná með því að greiða þeim verðtryggðan lífeyri í samræmi við ákvæði laga, en láta sveiflur í ávöxtun að öðru leyti ekki hafa áhrif á greiðslur til þeirra. Það má hugsa þannig að við töku eftirlauna, ráðstafi sjóðfélaginn réttindum sínum, sem má jafna við að hann geri samning við sjóðinn sem tryggir honum fastan kaupmátt á meðan honum endist aldur. Með fyrirkomulagi af þessu tagi er dregið úr líkum á að lífeyrisþegar verði fyrir verulegum skakkaföllum.

Íslenskir lífeyrissjóðir veita umtalsverðar áfallatryggingar með greiðslu örorku-, maka- og barnalífeyris. Erfitt getur verið að átta sig á því hvað þessar tryggingar kosta og ekki eru skýrar reglur í samþykktum sjóðanna um hvernig iðgjaldinu er skipt milli einstakra lífeyristegunda. Eitt af markmiðum með breytingum á réttindakerfi sjóðsins var að gera þennan kostnað sýnilegri og afmarka betur þann hluta iðgjaldsins sem fer til áfallatrygginga. Í því er lagt til að iðgjaldinu verði skipt milli eftirlauna annars vegar og áfallatrygginga hins vegar strax við innborgun. Þannig sé ljóst hvað hvor þáttur um sig kostar.

Sá hluti iðgjaldsins sem fer til öflunar eftirlaunaréttinda er lagður í sjóð, sem kallaður er iðgjaldasjóður. Iðgjaldasjóður safnast upp yfir starfsævina og myndar réttindi sjóðfélaga til eftirlauna. Hann ávaxtast í samræmi við ávöxtun á eignum sjóðsins á hverjum tíma og tryggir þannig samhengið á milli eigna og skuldbindinga. Iðgjaldasjóðurinn er ekki séreign sjóðfélagsans heldur hlutdeild hans í sameiginlegum sjóði sem stendur á bak við eftirlaunaréttindi allra sjóðfélaga. Iðgjaldasjóður erfist því ekki við fráfall. Hver hin endanlegu lífeyrisréttindi verða kemur ekki í ljós fyrr en við töku lífeyris, en þá er iðgjaldasjóði breytt yfir í ótímabundin eftirlaun samkvæmt sérstakri töflu.

Þótt nýja kerfið feli í sér verulegar breytingar, í orði kveðnu, á því hvernig réttindi myndast eru breytingarnar minni en ætla mætti þegar horft er yfir langt tímabil. Fyrir lífeyrissjóði sem ekki hafa bakhjarla er það alltaf ávöxtun eignanna sem ræður því hver endanlegur lífeyrir verður. Aðlögun eiga að skuldbindingum gerist í stökkum í núverandi kerfi, en sjálfkrafa frá mánuði til mánaðar í nýju kerfi. Niðurstaðan er hins vegar áþekk og kerfisbreytingin hefur því í raun lítil áhrif á hin endanlegu lífeyrisréttindi. Miðað við 3,5% raunávöxtun gefa bæði kerfin sömu niðurstöðu.

Þær hugmyndir sem nýja kerfið byggir á eru vel þekktar og margir erlendir lífeyrissjóðir byggja á svipuðum grunni. Þessar hugmyndir voru fyrst kynntar á vettvangi Stapa lífeyrissjóðs á ársfundi sjóðsins 2012. Þar var nýja réttindakerfið kynnt í stórum dráttum. Á ársfundi sjóðsins á síðasta ári kynnti tryggingastærðfræðingur hans frekari útfærslu á þessu nýja kerfi. Að lokinni þeirri kynningu samþykkti fundurinn að láta vinna nákvæmar tillögur að nýju kerfi í anda þeirrar kynningar sem þar fór fram. Unnið hefur verið sleitulaust að verkefninu síðan þá og hafa stjórn, starfsmenn, tryggingastærðfræðingur og lögmenn komið að þeirri vinnu.

Hugmyndir að kerfinu hafa verið kynntar á vettvangi Landsamtaka lífeyrissjóða og fyrir lífeyrisnefnd Alþýðusambands Íslands. Kynningarfundir hafa verið haldnir með aðildarfélögum sjóðsins og kynningarefni hefur verið til staðar á heimasíðu hans, fyrir sjóðfélaga. Tillögunum hefur verið vel tekið og samþykktu aðildarfélögin í kjölfar kynningarfundanna að tillögur að þessu nýja kerfi yrðu lagðar fyrir þennan ársfund hjá sjóðnum til afgreiðslu. Tillögurnar hafa farið í lagalega rýni og staðist þá skoðun. Einnig hafa þær verið sendar Fjármálaeftirlitinu til kynningar. Tillögurnar eiga ekki að hafa áhrif á samskipti við aðra sjóði og mun sjóðurinn áfram eiga aðild að samskiptareglum lífeyrissjóða.

Samþykki ársfundur Stapa lífeyrissjóðs að taka upp þetta nýja kerfi er ljóst að brotið er blað í sögu íslenskra lífeyrissjóða. Með því hefur sjóðurinn tekið upp kerfi þar sem jafnvægi milli eigna og skuldbindinga er mun betra en nú er. Auðveldara er að skilja hvernig lífeyrisréttindin myndast og gerð er skýrari grein fyrir því hvað áfallatryggingar, sem sjóðurinn býður upp á, kosta. Jafnframt er reynt að vernda kaupmátt lífeyrisþega, eftir að lífeyristaka er hafin, eins og kostur er. Allt eru þetta mikilvæg atriði til að tryggja sanngjarnara og skiljanlegra kerfi, sem vonandi verður góð sátt um. Verði samþykkt að taka upp nýtt kerfi er gert ráð fyrir því að það komi til framkvæmda í byrjun árs 2016.

Nánar verður farið yfir þær breytingar sem gera þarf á samþykktum sjóðsins vegna þessa hér síðar á fundinum. Ekki þarf að taka það fram að sá sem hér talar mælir eindregið með samþykkt tillagnanna.

Ég vil svo að lokum þakka stjórn, framkvæmdastjóra og starfsmönnum sjóðsins gott samstarf á árinu. Sömu þakkir eru færðar til lífeyrisþega, sjóðfélaga og launagreiðenda sjóðsins.